

سابقه تلگراف در ایران

(بخشی از تاریخ رقابتهای انگلیس و روس)

اهمیت وجودی هندوستان که در استواری و پایداری عظمت و قدرت امپراطوری انگلستان سده نوزدهم نقشی بس بزرگ و حیاتی داشت ، وجود ارتباط نزدیک و مستقیمی را بین آنجا و جزایر بریتانیای کبیر ایجاد میکرد و لازم بود به نحو و کیفیت که هست این ارتباط برقرار باشد. برای رسیدن به این مقصود طرحهای گوناگونی هم پیش بینی و بررسی شده بود که احداث راه آهن بین دریای مدیترانه و خلیج فارس و همچنین ایجاد خطوط کشتیرانی روی فرات و کارون و ارتباط دریای مدیترانه و دریای سرخ را ، از جمله آن طرحها باید نام برد.

اما دائر شدن این راهها مستلزم صرف هزینههای گزافی میبود و بعلاوه اگر هم دائر میشد بازار تساط سریع و مطمئنی را تسامین نمیکرد و بهمین سبب استقبال خوبی از آنها نشد^۱ و دولت انگلستان نیز انجام گرفتن آن

۱ - برای آگاهی از چگونگی طرحها و اقداماتی که در این زمینه صورت گرفته است به کتاب خلیج فارس تألیف سر آرنولد ویلسون ترجمه محمد سعیدی رجوع کنید : ص ۲۲۸ تا ص ۲۳۰ چاپ یکم .

طرح‌ها را با تاسامح و امروزو فردا کردن بر گزار می نمود. تا اینکه شورشها و اغتشاشهایی در گوشه و کنار هندوستان پدید آمد مثل شورش‌هایی که در استان لاهور در سالهای ۱۲۶۰ و ۱۲۶۶ ه. ق (۱۸۴۳ و ۱۸۴۹ م.) اتفاق افتاد و بالاخره شورش بزرگ هندوستان که در سال ۱۲۷۳ هجری قمری (۱۸۵۷ م) روی داد و دولت انگلستان بعلت دوری مسافت مدت‌ها از چگونگی آن بی‌خبر بود.^۲

این حوادث که وخامت وضع را آشکار میساخت، لزوم داشتن وسیله ارتباطی را که در کوتاهترین زمان دولت انگلستان را از وقایعی که در هندوستان میگذشت آگاه سازد، بیشتر محسوس و آشکار نمود و بناچار دولت انگلیس ب فکر افتاد با خطوط تلگرافی که چندسالی بود اختراع شده بود و در برخی از کشورهای اروپایی و آسیایی نیز رواج داشت، جزایر بریتانیا را به هندوستان مرتبط سازد.^۳ باین قصد، ابتدا در نظر گرفته شد خطی از راه دریای سرخ به هندوستان امتداد یابد.^۴ ولی این خط بعد از سه هفته کار، قطع شد و شرکت‌های اروپایی بسبب هزینه گزافی که برای نگهداری آن لازم میبود دیگر حاضر به برقراری آن نشدند.^۵

در این تاریخ يك خط تلگرافی دیگر از اروپا تا بغداد کشیده شده بود

- ۲ - لرد کرزن در کتاب « ایران و مسأله ایران » می نویسد « در این تاریخ سه ماه طول میکشید تا خبری از هندوستان بلندن رفته و پاسخ آن به هندوستان برسد » (نقل از تاریخ روابط سیاسی ایران و انگلیس در قرن نوزدهم تألیف محمود محمود صفحه ۶۰۳)
- ۳ - نخستین دستگاه تلگراف الکتریکی که قدرت مخابره برای مسافتات دور داشت در سال ۱۸۴۳ (۱۲۵۹ ه. ق) ساخته شد و نخستین خط تلگرافی، بین پاریس و شهر روآن Rouan در ۲۹ آوریل ۱۸۴۵ (۲۱ ربیع الثانی ۱۲۶۱ ه. ق) دائر گردید و سپس در سایر کشورها رواج یافت .
- ۴ - محمود محمود : تاریخ روابط سیاسی ایران و انگلیس ص ۶۰۳ بنقل از « ایران و مساله ایران »
- ۵ - سایکس : تاریخ ایران ج ۲ ص ۵۲۷ - ۵۲۸ و سرآر نولدویلون : خلیج فارس ص ۲۳۰

که از اسلامبول میگذشت و چنانچه این خط از بغداد به بصره و بندر فاو واقع در کرانه خلیج فارس امتداد مییافت و از آنجا بوسیله سیم دریایی بکراچی میرسید، ارتباط بین انگلستان و هندوستان برقرار میگردد^۶ و بدین ترتیب خط تلگرافی بین لندن و هندوستان از راه کاله، پاریس، استراسبورگ، مونیخ، وین به اسلامبول و از آنجا از راه اسکوناری، سیواس، دیاربکر، بغداد به بصره و بندر فاو و سپس به بوشهر، جاسک و کراچی میرسید و طول آن ۵۱۳۰ میل (۸۲۱۳ کیلومتر) میشد^۷. اما مشکل این بود که برای ارتباط بین بغداد و بصره، خط تلگراف بایستی از منطقه اعراب منتفق که از طوایف سرکش و متمرد عثمانی بودند، میگذشت و این موضوع دشواریهای فراوانی در برداشت. باین سبب خط بغداد، خانقین، کرمانشاهان، تهران، اصفهان، شیراز و بوشهر در نظر گرفته شد که از بوشهر به بعد با سیم دریائی به کراچی اتصال یابد^۸.

این است که می بینیم در این روزها زهمه هایی دربارهٔ احداث تلگراف در ایران بگوشها میرسد و در سال ۱۲۷۴ هجری قمری نخستین سیم تلگراف در تهران از کاخ سلطنتی تا باغ لاله زار کشیده میشود^۹ و سال بعد خط دیگری بمباشرت علیقلی میرزا اعتضاد السلطنه وزیر علوم از تهران به عمارت سلطانیه امتداد یافت^{۱۰}. سپس بین تهران و شمیران و تهران و تبریز در سال ۱۲۷۷^{۱۱} و بین تهران و گیلان^{۱۲} در سال ۱۲۷۹ نیز خطوطی کشیده شد.

۶ - آرنولد ویلسون ص ۲۳۱ و سایکس : ج ۲ ص ۵۲۸

۷ - محمود محمود : ص ۶۰۴

۸ - سایکس ج ۲ ص ۵۲۸

۹ - صنیع الدوله : منتظم ناصری ج ۳ ص ۲۵۶ المآثر والآثار ص ۹۳ و جمال زاده : گنج شایگان ص ۱۳۲

۱۰ - صنیع الدوله : منتظم ناصری ص ۲۶۱ و المآثر والآثار ص ۹۳ و جمال زاده ص ۱۳۲

۱۱ - صنیع الدوله : منتظم ناصری ص ۲۷۲

۱۲ - همان مدرک ص ۲۸۰

و دیگر زمان مناسب فرا رسیده بود که انگلیسها در مورد خطوط تلگرافی که بایستی از داخل کشور ایران میگذشت و لندن و هندوستان را بیکدیگر مرتبط میساخت رسماً با دولت ایران وارد مذاکره شوند.

براساس این مذاکرات قراردادی در تاریخ ۲۴ جمادی‌الثانی ۱۲۷۹- هجری قمری (۱۷ دسامبر ۱۸۶۲) بمساعی و تلاش استویک نماینده انگلیس در ایران بین ایران و انگلیس بسته شد^{۱۳} که بموجب آن دولت ایران قبول کرد و لازم دانست از خانقین به تهران و از تهران به بندر بوشهر از راه اصفهان - شیراز یک رشته سیم تلگرافی «بلا تأخیر» کشیده شود و «هر وقت دولت انگلیس لازم داشته باشد، مجاز باشد که بتوسط صاحب منصبان تلگرافخانه ایرانی و بهرنحوه که صلاح داند با سیم مزبور مخابره نماید و قیمت آنرا بمیزانی که بعدها معین میشود ادا کنند» (فصل اول).

بموجب فصل دوم هزینه ساختمان این خط و خرید لوازم و اسباب آن بعهده دولت ایران میبود و فصل سوم، دولت ایران را ملزم میکرد که وسائل و لوازم ساختمان خط تلگراف را که از اروپا میبایست آورد، منحصرأ از دولت انگلستان خریداری کند و قیمت ملزوماتی که خریداری میشد بموجب فصل ششم میبایستی در ظرف پنج سال بدولت انگلیس پرداخت میگردد.

باستناد فصل چهارم، محض اینکه خط مزبور خوب ساخته شود و بطور صحیح کار کند، دولت ایران قبول میکرد نظارت خط مزبور را بیک نفر

۱۳ - استویک نماینده انگلیس در تهران در خاطرات خود می‌نویسد: «این امتیاز را من خود تهیه نموده قبل از فرخ خان و میرزا سعید خان هر دو را با خود همراه کرده بودم و همان روز که در حضور شاه بودم بشخص شاه تقدیم داشتم و عصر همان روز امضا شده برای من فرستاده شد و یک چنین کار بزرگ که سالها مشغول مذاکره آن بودند من در یک روز بامضاء رساندم» (نقل از محمود محمود ص ۶۱۳)

صنیع‌الدوله در منتظم ناصری (ج ۳ ۲۸۵) و جمال‌زاده در گنج شایگان (ص ۱۱۲) انعقاد این قرار داد را بسال ۱۲۸۰ هـ. ق (۱۸۶۳) نسبت داده‌اند و اشتباه است.

مهندس انگلیسی واگذار نماید و این مهندس انگلیسی بموجب فصل پنجم « اختیارات تامه داشت که هر نوع آلات و ادوات برای این کار لازم داند از کار گذاران دولت ایران مطالبه کند» و دولت ایران هم آنچه را اومیخواست نمی‌بایست تغییر میداد.^{۱۴} بدین ترتیب ساختمان این خط از سه نقطه که بندر بوشهر و اصفهان و کرمانشاهان بود آغاز شد.^{۱۵}

بدنبال این قرارداد، انگلیسها قراردادهای دیگری هم در بارهٔ احداث خطوط تلگرافی و حفظ آنها در بلوچستان و مرزهای غربی هندوستان با خانهای بلوچستان و کلات بستند^{۱۶} (۱۲۸۰ هـ ق = ۱۸۶۳) و خاطر خود را از بابت آن نواحی آسوده نمودند و نیز در همین سال نخستین رشته سیم زیر دریایی در خلیج فارس، از بندر بوشهر تا فسا و بطول ۱۵۰ میل بوسیلهٔ انگلیسها کشیده شد.^{۱۷}

اما مقارن این احوال، روسها در پیشرویهای خود بسوی هندوستان تا حدود بخارا رسیده و بخشی از خوقندران نیز تصرف کرده بودند و خطوط تلگراف آنها هم که تا نخجوان و ایروان رسیده بود بخط تبریز- جلفا متصل شد.^{۱۸} و علاوه بر این خط تلگراف دیگر نیز که چند ماه بعد بین تهران و گرگان (استرآباد) دائر گردید دسترسی آنها را بمرکز ایران تسهیل نمود.^{۱۹} بنابراین، روسها برای اینکه راهی هم از داخل ایران بسوی هندوستان باز کنند زمانرا مناسب یافتند تا از وجود کمپانی تلگراف هند و اروپا استفاده نمایند.

۱۴ - متن کامل این قرارداد در « مجموعهٔ معاهدات دولت ایران با دول خارجه » تألیف میرزا حسین خان مؤتمن الملک چاپ سال ۱۳۲۶ هـ. ق ضبط است (ص ۵-۷ ضمیمه کتاب).

۱۵ - صنیع الدوله: مرآة البلدان ج ۳ ص ۲۳

۱۶ - ر. ک به کتاب محمود محمود ص ۶۱۴-۶۱۶

۱۷ - صنیع الدوله: منتظم ناصری ج ۳ ص ۲۸۷ و آرنولد ویلسون: خلیج فارس ص ۲۳۱

۱۸ - صنیع الدوله: همان کتاب ص ۲۹۱ و مرآة البلدان ج ۳ ص ۲۳

۱۹ - صنیع الدوله: منتظم ناصری ص ۲۸۹ و مرآة البلدان ج ۳ ص ۳۳

کمپانی تلگراف هند و اروپا Indo European Telegraph Company
 يك مؤسسه مشترك انگلیسی و روسی بود که از دو شرکت سمین و برادران
 لندن Simon Brothers, London و سیمون هالسک - باکو، پترزبورگ -
 Simon Halsk , Bacou Petersbourg تشکیل میشد و مرکز آن در مسکو
 بود و چون شرکت مزبور زیر حمایت رسمی دولت روسیه میبود، ۲۰ روسها
 در آن نفوذ بسیار داشتند و قراردادی که این شرکت با دولت ایران می بست
 خواه ناخواه از پاره‌یی جهات منافع روسها را نیز در بر میداشت. ۲۱ باین
 جهات، قراردادی در تاریخ ۲۱ ربیع الاول ۱۲۸۱ هجری قمری (۲۵ اوت ۱۸۶۴)
 بین ایران و کمپانی مزبور بسته شد و بموجب آن امتیاز کشیدن يك خط
 تلگرافی بین جلفا - تبریز - تهران بآن شرکت واگذار گردید. اما از متن
 این قرارداد، با وجود جستجوی بسیار، نشانی بدست نیامد - جز اینکه در
 قرار دادی بتاریخ ۳۰ رمضان ۱۲۸۴ ه. ق (۱۱ ژانویه ۱۸۶۸) که
 میان ایران و کمپانی هند و اروپا بسته شده نامی از آن آمده و در آن
 باره نوشته شده است «... دارندگان امتیاز (یعنی امتیاز سال ۱۲۸۴)
 نباید از بابت مخابره تلگراف هند و اروپا فی مابین جلفا و طهران تا
 انقضاء مدت مذکور در فوق (یعنی تا زمانی که موعده معاهده انگلیس و
 ایران مورخه ۲۳ نوامبر ۱۸۶۵ منقضی نشود) وجهی دریافت دارند ولی مشروط
 بر اینکه در مدت این امتیاز قیمت فعلی مخابرات که مطابق معاهده روس و

۲۰- ر. ک به جمالزاده: گنج شایگان ص ۱۰۶

۲۱ - رونوشتی از کلیه قراردادهایی که میان دولت ایران و این کمپانی بسته شده و نگارنده
 آنها را در هیچ‌جا ندیده است در مجموعه بی‌خطی متعلق به فاضل محترم سرتیپ مسعود
 معتمدی ضبط است که ایشان در اختیار نگارنده گذاشتند و نگارنده از این جهت و
 صمیمانه از ایشان سپاسگزار است. بطوریکه از این مجموعه برمی‌آید کلیه قراردادهای
 مزبور بتأیید و مهر سفارت روسیه در ایران رسیده بوده است.

ایران مورخه ۱۳ اوت ۱۸۶۴ تعیین گردیده ترقی و افزایش پیدا ننماید... ۲۲ و سپس در کتاب گنج شایگان نوشته شده است این خط بطول ۶۹۰ کیلومتر و مرکب از سه سیم بود که دوتای آن متعلق به کمپانی و خط سوم بایران تعلق داشته است. ۲۳

بهر صورت، این وضع موجب نگرانی دولت انگلستان شد بویژه که خط خانقین - تهران - بوشهر هم هنوز دائرنشده بود. ۲۴

باین ملاحظات، همزمان با این حوادث تغییراتی در نمایندگان سیاسی حکومت هند مأمور در خلیج فارس داده شد و هیأتی بسرپرستی مانسفلد Mansfeld بخلیج فارس اعزام گردید که بدون ارتباط با مسائل خطوط تلگرافی نبود. کنت دوروشه شوار Comte de Rochechoir وزیر مختار فرانسه در ایران که در این روزها در تهران بوده است درباره این هیأت نوشته است: «کاملاً درست است که هرگز مأموران عالیرتبه حکومت هند با توجه باینکه کوچکترین سفر آنها خود متضمن هزینه‌یی بس گزاف میباشند، بدون دلائل مهم جابجا نمیشوند» ۲۵ و سپس اضافه کرده است «برای من خوب روشن است که مانسفلد در این مأموریت دو هدف دارد یکی بستن قراردادهایی است با شیوخ عرب برای آنکه خطوط تلگرافی که از داخل خاک آنها میگذرد حفظ شود و همکاری آنها خواه بوسیله دادن پول یا ترسانیدن ایشان جلب گردد. دیگری شناسائی کامل آن سرزمینهاست تا دولت

۲۲ - مجموعه خطی متعلق به سرتیب مسعود معتدی.

۲۳ - جمال زاده: گنج شایگان ص ۱۰۶

۲۴ - بر حسب ضبط مرآة البلدان در این سال «سیم تلگراف که باید از بندر بوشهر الی خانقین امتداد یابد بدارالخلافه وصل شده و از دارالخلافه باصفهان و شیراز و بوشهر و بمبئی مغایره دایراست» (ج ۳ ص ۳۳) و بنا بر این معلوم میشود بین تهران و خانقین هنوز ارتباط برقرار نبوده است.

۲۵ - گزارش مورخه ۲۸ اکتبر ۱۸۶۴ (۲۷ جمادی الاول ۱۲۸۱ ه. ق) در جلد ۳۳ اسناد ایران: مکاتبات سیاسی برگ ۲۱۸ در آرشیو وزارت امور خارجه فرانسه.

ni un personnel d'officiers supérieurs d'artillerie
aussi nombreux.

Il est évident pour moi, que M. de
Stauffeld a eu deux buts, celui de traiter
avec les chefs arabes indépendants, et d'obtenir
soit avec de l'argent, soit par la crainte, qu'ils
respectassent le télégraphe anglais sur leur
territoire; et celui de reconnaître le pays d'une
façon assez complète pour savoir, le cas
échéant, quels étaient les points importants
à prendre, certainement, M. Salmerai a raison
lorsqu'il dit que l'Angleterre a eu plusieurs fois
l'occasion de s'emparer des ports et des îles du
Golfe Persique et, quelle ne l'a pas fait.

سند شماره ۱ - قسمتی از گزارش کنت دوروشه شوار
(از اسناد موجود در آرشیو وزارت خارجه فرانسه)

انگلستان بدانند در موقع نامساعد چه اقداماتی باید کرده^{۲۶} (سند شماره ۱) نظر و پیش بینی کنت دو روشه شوار کاملاً درست بود زیرا می بینیم که انگلیسها پس از بستن قرارداد با ایران، قراردادهایی دربارهٔ احداث خطوط تلگراف با امرای محلی اطراف خلیج فارس بستند. از جمله، قراردادی بود که باثوینی، سلطان مسقط و عمان در سال ۱۲۸۱ هـ. ق (۱۸۶۴) منعقد کردند و در سال بعد نیز با قرارداد دیگری تأیید و تکمیل شد^{۲۷} و در همین زمان است که قرارنامه‌یی هم در چهار فصل، در تکمیل فصل چهارم قرارداد جمادی-الثانی ۱۲۷۹ هجری بین دولت ایران و سفارت انگلیس بسته شد (پانزدهم رجب ۱۲۸۱ هـ. ق - ۱۵ دسامبر ۱۸۶۴) که خود متضمن منافع انگلستان میبود. ۲۸

روشه شوار در گزارش مورخه ۲۸ اکتبر (۲۷ جمادی الاول ۱۲۸۱) خود یعنی چند روزی پیش از بسته شدن قرارداد مزبور نوشته است «شامپن-Champaign با دخالت آلیسون Alison (وزیر مختار انگلیس در ایران) اصرار می‌ورزد که مدیریت سراسر خط تلگراف، بی آنکه نظارتی هم از جانب دولت ایران بعمل آید باو واگذار گردد و میخواهد که حق انتخاب اعضای اداره تلگراف کلاً باوی باشد چنانکه یک افسر ایتالیائی هم بنام باربارا Barbara که سابقاً در خدمت دولت ایران بوده است، از هم اکنون برای اداره تلگراف استخدام کرده و چون پادشاه ایران با استخدام او موافقت نموده است شامپن

۲۶ - همان مدرک برگ ۲۱۹

۲۷ - آرنولد ویلسون : ص ۲۰۲

۲۸ - صنیع الدوله در شرح وقایع این سال مینویسد : « چون اغلب خطوط تلگرافی ممتده از بندر بوشهرالی سرحد خاتین بمعیت و استادی مهجر شامپن و سایر صاحب منصبان انگلیس با تمام رسید و بهم وصل شد، قرارنامه [بی] در چهار فصل بتاريخ رجب بامضای وزارت علوم و سفارت انگلیس بین طرفین مبادله شده (منتظم ناصری ج ۳ ص ۲۸۹) و برای آگاهی ازمتن این قرارداد به مرآة‌البلدان ج ۳ از ص ۳۴ تا ۳۶ رجوع کنید .

Les négociations n'ont pas fait un pas depuis
quinze jours et les choses en sont exactement au
même point. M. Champain par l'entremise
de M. Wilson persiste à demander la direction,
sans contrôle, de la ligne entière, se réservant le
droit exclusif de commander et de choisir le
personnel et de régler les détails, ainsi, par exemple,
il a engagé M. Barbara, officier italien
autrefois au service persan et que le Liban
avait renvoyé, sur l'observation qui en fut
faite par le Gouvernement persan, M.
Champain répondit que M. Barbara était
au service de la Reine.

La seconde difficulté provient du délai à

سند شماره ۲ - قسمتی از گزارش کنت دوروشه شوار
(آرشیو وزارت امور خارجه فرانسه)

پاسخ داده است بار بار در خدمت ملکه انگلستان میباشد. «^{۲۹} (سند شماره ۲) و سپس افزوده است: «دومین دشواری، ناشی از تعیین زمان نیست که برای این کار در نظر گرفته شده است. شامپن مدعی است که نمیتوان زمانی رامعین و تثبیت کرد و اعلام کرده است از نظر او ساختمان [خط تلگراف] ۲۰ و مراقبت درباره آموزش کارمندان ایرانی و همچنین نگرانی از بابت نظم و ترتیب و تأمین اداره تلگراف و مستخدمین آن، تنها وظیفه او نیست. و این نکته اخیر که دارای مفهوم وسیع و قابل تغییر است ایجاد بیم و نگرانی در ایرانیان نموده است که احتمالاً سپاهیان هندی انگلیس برای حفظ خطوط تلگرافی در سرزمین ایران، وارد عمل خواهند شد»^{۳۱} (سند شماره ۳)

با تمام این احوال، سال بعد انگلیسها قرارداد دیگری با ایران بستند (۴ رجب ۱۲۸۲ هـ ق = ۲۳ نوامبر ۱۸۶۵) که بموجب آن یک رشته سیم دیگر بخط خانقین - تهران - بوشهر افزوده شد و نیز مقرر گردید پنجاه نفر از صاحب منصبان و مهندسان انگلیسی بمنظور اداره مؤسسه تلگراف بخدمت دولت ایران در آیند.^{۳۲}

از این پس دولت انگلستان قراردادهای متعددی در زمینه خطوط تلگرافی با ایران بسته است که شماره آنها جمعاً به بیست قرارداد میرسد.^{۳۳} که برخی از آن قراردادها برای تجدید و تمديد و یا تکمیل قراردادهای سابق تدوین شده بود و بعضی هم متضمن امتیازات جدیدی بود و بموجب آنها

۲۹ - اسناد سیاسی ایران در آرشیو وزارت خارجه فرانسه: مکاتبات سیاسی ج ۳۳ ص ۲۱۳ (بفرانسه)

۳۰ - در اینجا از يك کلمه که در پایان سطر بوده درست عکس گرفته نشده بود و در نتیجه خوانده نشد و قیاساً تکمیل گردید.

۳۱ - اسناد سیاسی ایران: ج ۳۳ صفحه پشت برگ ۲۱۳

۳۲ - فصل چهارم قرارداد (رک به ص ۱۰ ضمیمه کتاب عهد نامه های دولت علیه ایران تألیف مؤتمن الملک).

۳۳ - رک به نمودار امتیازات در همین مقاله.

fièvre pour la durée de cet état de choses. M.
Champau prétend ne pas pouvoir le faire, et
dit que pour lui, la construction de la
et le soin d'instruire les employés persans
constituent pas ses seuls devoirs, qu'il doit
aussi s'inquiéter de la régularité et de la
sécurité du service, ce dernier mot d'une
interprétation très élastique, efface au p
haut point les persans qui roient déjà
compagnies de cipages anglais employ
garder sur le territoire Persan le télégraph
Le troisième point en discussion est
détermination du lieu où le fil submerge
se rattache au fil persan, M. Champau

سند شماره ۳ - بقیه سند شماره ۲
(آرشیو وزارت امور خارجه فرانسه)

خطوط تازه‌یی احداث گردید. و بدین ترتیب تا سال ۱۳۳۸ هجری قمری (۱۲۹۹ خورشیدی) انگلیسها موفق شدند امتیاز کشیدن خطوط تلگراف خانقین - تهران - بوشهرو گوادر - جاسک - بندرعباس و بندرعباس - هنگام و تهران - کاشان و تهران به سرحد بلوچستان و سیستان به ملک سیاه و بالاخره خطوط بین، بندرعباس، بندرلنگه را بدست آورند. ۳۴

بدینگونه جزایر بریتانیای کبیر بوسیله خطوط تلگرافی که از قلمرو دولت ایران میگذشت و چند رشته سیم دریائی در خلیج فارس و دریای عمان با هندوستان و سایر مستعمرات آسمائی انگلستان ارتباط مستقیم یافت و نگرانی خاطری که انگلیسها از بابت آن مستعمرات میداشتند بکلی رفع گردید.

در خلال این احوال، روسها هم که بیکار ننشسته بودند موفق شدند بر قابت انگلیسها قراردادهایی در همین زمینه، شامل امتیازهایی برای ساختمان خطوط تلگراف، تمدید و تجدید آنها و مقررات مخابراتی با دولت ایران منعقد نمایند. ۳۵

بدین ترتیب، خطوط تلگرافی متعددی در سراسر ایران کشیده شد و بطوریکه جمالزاده در کتاب گنج شایگان نوشته است، تا سال ۱۳۳۱-۱۳۳۲ هجری قمری (۱۲۹۲ شمسی = ۱۹۱۳ م) نه هزار و هفتصد و سی کیلومتر رشته خط تلگراف در ایران دایر بود که بعضی از خطها دوسیمی و سه سیمی بوده‌اند و طول سیمها بالغ بر ۱۵۵۶۲ کیلومتر می شده و بطور کلی این شبکه ارتباطی شامل ۱۳ خط اصلی و ۱۹ خط فرعی بوده است. ۳۶

حال ببینیم اثرات این وسیله ارتباط در ایران چه بوده و دولت و مردم ایران از وجود خطوط تلگرافی چه طرفی بر بسته‌اند.

۳۴ - ر.ک به فهرست قراردادهای ایران و انگلیس در همین مقاله (ص ۳۰-۳۱)

۳۵ - ر.ک به فهرست قراردادهای ایران و روسیه در همین مقاله (ص ۳۱-۳۲)

۳۶ - ر.ک. به جمالزاده: گنج شایگان از ص ۱۸۰ تا ۱۸۳

انگلیسها معتقدند که این کار یکی از آثار خوب و ثمربخش آنها بحال ایران بوده است^{۳۷} و حتی اصلاحات و تجدید و پیشرفت‌های ایران را هم یکجا نتیجه تأسیس تلگراف در ایران میدانند چنانکه لرد کرزن Lord Curzon پس از شرح وضع ایران در اوائل قرن بیستم، در این باره نوشته است «در هر حال تمام این قسمتها، آنچه از قبیل تمدن، اصلاحات و تجدید طلبی که در این بیست و پنج سال گذشته^{۳۸} در ایران پیدا شده و من در صفحات کتاب خود باغلب آنها اشاره نموده‌ام، تماماً مربوط باحداث سیم تلگراف در ایران بوده است»^{۳۹}.

درباره این دعوی باید گفت اگرچه دربیانات لرد کرزن که اصلاحات آنروزی ایران را یکجا و «تماماً مربوط باحداث سیم تلگراف» دانسته است میالغه و غلوی نمایان، دیده میشود ولی نباید نا دیده گرفت که کشیدن سیم تلگراف در ایران سودهایی مادی و معنوی نیز برای ایران و ایرانیان داشته است از جمله اینکه بموجب بعضی از قراردادها، سالیانه مبلغی بعنوان حق العبور از خاک ایران، بدولت ایران پرداخت میشد و نیز عوایدی بابت حق مکالمات بدولت ایران میرسید. بطوریکه جمع عایدات تلگرافخانه ایران پس از کسر هزینه‌های لازم و ضروری در سه سال مالی متوالی باین شرح بوده است: ۴۰

در سال ۱۳۲۸-۱۳۲۹ ه. ق (۱۲۸۹ خورشیدی): ۱,۰۸۰,۰۰۰ ریال

در سال ۱۳۲۹-۱۳۳۰ ه. ق (۱۲۹۰ خورشیدی): ۱,۰۵۴,۰۰۰ ریال

۳۷ - سایکس مینویسد: خط تلگرافی باموقفیت تمام ساخته شد و یک یادگار دیگری بر آثار

انگلیسها در ایران باقی گذارد، (تاریخ ایران ج ۲ ص ۵۲۹)

۳۸ - منظور مدت ۲۵ سال پیش از تاریخ تألیف کتاب لرد کرزن میباشد که بسال

۱۸۹۱ (۱۳۰۸ - ۱۳۰۹ هجری قمری) تألیف گردیده است.

۳۹ - ایران و مسأله ایران بنقل از محمود محمود ص ۶۰۹

۴۰ - رک به جمال زاده، گنج شایگان صفحات ۱۳۳ و ۱۶۳

درسال ۱۳۳۰-۱۳۳۱ ه. ق (۱۲۹۱ خورشیدی) : ۰۸۶، ۰۳۶۳، ۱۰۳۶ ریال
 و از نظر منافع معنوی، ایران که تا آن روز با جهان خارج از خود
 ارتباط سریع و نزدیک نداشت با اروپا و آمریکا مرتبط شد و از حالت انزوا
 بیرون آمد و در نتیجه افکار دنیای پیشرفته از همین راه بداخل ایران راه
 یافت و این وضع در بیداری مردم ایران تأثیر بسزائی بخشید و همین مسأله است
 که در تاریخ بیداری ایران و سیر تحول آن که سرانجام به نهضت مشروطه
 منتهی شد، بحق باید جا و فصلی داشته باشد.^{۴۱} و بعلاوه بسا توسعه خطوط
 تلگرافی در داخل قلمرو ایران که موجب میشد اخبار و وقایع محلی به پایتخت
 گزارش شود، دولت مرکزی میتواندست احکام و دستورهای خود را هر چه
 زودتر به حکمرانان و مأموران خود ابلاغ نماید و در نتیجه نظارت و قدرت
 حکومت مرکزی در سواحلی مختلف کشور بیشتر تثبیت میگردد
 و باستقرار امنیت و آرامش کشور کمک شایانی میکرد. اما باید دانست
 حصول این منافع که دولت و مردم ایران از آن بهره مند شدند آنگونه هم که
 لرد کرزن ارزانی داشتن آنرا فقط بخاطر دولت ایران و مردم آن دانسته
 است،^{۴۲} نبوده بلکه دولت انگلیس در کشیدن سیم تلگراف جز حفظ منافع
 ومصالح امپراطوری انگلستان هدفی نداشته و هرگز ب فکر منافع ایران نبوده
 است. زیرا اگر سرزمین ایران بر سر راه هندوستان واقع نشده بود دولت
 انگلستان هیچگاه باین اندیشه نمی افتاد و خوشبختانه لرد کرزن خود نیز
 در جای دیگر کتاب خویش باین نکته اشاره کرده و نوشته است:

« کشیدن مملکت ایران در دایره رشته های تلگرافی که با ممالک اروپا
 مربوط بشود هیچ جهت مخصوصی نداشته و هرگز چنین نیت ویا اراده مستقیمی

۴۱ - سایکس می نویسد: «سیم های تلگراف را بطور شایع، در میان عوام خیال میکنند که
 در پای سریر شاه در قصر سلطنتی خاتمه می یابد و بدین سبب ادارات تلگراف تحصن
 گاه یابست شده است و از این رو دفاعی در مقابل ظلم و تعدی میباشد» (ج ۲ ص ۵۳۰)
 ۴۲ - نگاه کنید به کتاب محمود محمود از ۶۰۸ تا ۶۱۱ که از لرد کرزن نقل نموده است.

هم وجود نداشت که برای ایران يك منبع عایدات سرشار ایجاد شود. هر گاه قلمرو شهریار ایران در سر راه مملکت وسیع هندوستان واقع نشده بود که دولت انگلیس بدان محتاج باشد، این مملکت میبایست سالهای متمادی در انتظار داشتن سیم تلگرافی بماند. ۴۳

و این خود حقیقتی بود که از قلم لرد کرزن آشکار شده است. در تألیفات سایر نویسندگان و حتی خود انگلیسها هم بسیار بر میخوریم که از اهمیت خطوط تلگراف در سیاست انگلستان و اثر وجودی آن در مصالح آن امپراطوری صحبت شده است. از جمله اوژن او بن Eugène Aubin فرانسوی در سفرنامه خود بنام «ایران امروز» که آنرا بسال ۱۹۰۸ بچاپ رسانیده می نویسد: «در مشی سیاسی انگلیسها، خطوط تلگرافی ایران همان نقش را بازی میکند که راههای روسیه در سیاست آنها» ۴۴ «و این اهمیت بیشتر از این نظر بوده که انگلیسها با کشیدن خطوط تلگرافی در سراسر ایران راه یافتند و مأموران سیاسی آنها در لباس و ظاهر مأموران تلگراف مرتباً در طول خطوط در رفت و آمد می بودند ۴۵ و از کلیه وقایع و رویدادهای داخلی ایران با خبر میشدند و از طرفی بر اثر نزدیکی بسیار با مردم، بوسائل گوناگون در اجتماعات، خانوادهها و اشخاص، در افکار ایشان نفوذ میکردند چنانکه یکی از ساده ترین این روشها معالجه بیماران بود و شادروان محمود محمود

۴۳ - نقل از کتاب محمود محمود ص ۶۰۲

۴۴ - دکتر محمود افشار: سیاست اروپائیان در ایران (بفرانسه) چاپ برلن ص ۱۹۶

۴۵ - لرد کرزن نوشته است: «انگلیسها که در تمام ایران برای سرپرستی تلگرافخانهها متفرق شده اند با تمام طبقات مردم تماس دارند و با آنها مدام در آمیزش هستند. از حاکم محل گرفته تا بزرگرودهاتی باهمه آنها مراد می کنند مأمورین دولت انگلیس همیشه در امتداد سیم حرکت کرده با اطلاع مختصری که از طبابت دارند با میل مفرد ب معالجه ناخوشها و ب دادن دواهای مجانی به آنها اقدام میکنند» (نقل از محمود محمود ص ۶۰۹)

در کتاب پر ارزش خود، بنقل از کتاب یکی از مأموران انگلیسی بنام سوچ لندور Savage Landor که در سال ۱۹۰۰ بایران آمده بود، می نویسد:

« چند نخود گنه گنه یا چند مثقال روغن کرچک ممکن است وسیله‌ی باشد برای بدست آوردن اطلاعاتی که برای دولت انگلیس، هر گاه آن اطلاعات خوب بکار برده شود، میلیونها لیره ارزش خواهد داشت.»^{۴۶}

بدینگونه، رفته رفته نفوذ انگلیسها در افکار مردم ساده دل و مداخلات آنها در امور داخلی ایران بجایی رسیده بود که بنا بگفته لرد کرزن، تلگرافخانه‌ها بصورت بست و جای امن و امان در آمده بود و کارمندان انگلیسی تلگرافخانه‌ها بمنزله مشیر و مشار و داور در شهرها و تلگرافخانه‌ها بامور مردم رسیدگی و بکارهای آنها دخالت میکردند.^{۴۷} ولی با تمام این احوال، لرد کرزن فعالیتها و خدمات مأموران انگلیسی را برای حفظ منافع و مصالح امپراطوری انگلستان نارسا و غیر مکفی دانسته و باتصور وضعی که اگر بجای انگلیسها، مأموران روسی می بودند منافع بیشتری عاید روسها میشد، غبطه خورده و نوشته است: «... و در مقابل تمام اینها آن استفاده‌هایی را که می بایست دولت انگلیس از این پیش آمدها و اطلاعات این مأمورین نموده باشد هرگز استفاده ننموده است. هر گاه این مأمورین از صاحب منصبان روسی بودند هر یک از آنها خدمات برجسته و ذیقیمتی بوطن اصلی خودشان انجام داده بودند.»^{۴۸}

بهر صورت سیم‌های تلگراف در سراسر خاک ایران کشیده شد و این

۴۶ - محمود محمود: ص ۶۰۹ نقل از ج ۲ ص ۱۰۶ کتاب لندور بنام

Across Coveted Lands

۴۷ - محمود محمود ص ۶۱۰ نقل از ایران و مسأله ایران. به کتاب آبی ج ۱ سال ۱۹۰۶ ص ۵۸۶ نیز رجوع کنید که در آنجا از تحصن سربازان چهارمجال در تلگرافخانه صحبت شده است.

۴۸ - محمود محمود ص ۶۱۱

رشته‌های ارتباطی با آنکه مزایا و محاسنی هم برای ایران و ایرانیان دربر میداشت، باز در بسیاری از موارد دست و پای دولت ایران را پیچیده و دشواریها و مشکلات فراوانی فراهم میساخت و این دشواریها بیشتر بسبب وجود مقررات و شرایطی بود که در قراردادها گنجانیده بودند و مادر اینجاست بیارهی از آنها اشاره میکنیم:

از شرایط جالب این قراردادها یکی این بود که دولت انگلیس تأسیسات لازم را خود ایجاد می‌کرد و سیم‌های تلگراف را می‌کشید و ارتباط را برقرار میساخت و در پایان آنچه را که هزینه شده بود با قسط چند ساله (سالیانه) از دولت ایران می‌گرفت^{۴۹} و بدین ترتیب ارتباط بین انگلستان و هندوستان با پول دولت ایران دائر میشد و دولت ایران بخاطر حفظ منافع امپراطوری انگلستان مقروض میگردد. چنانکه از بابت هزینه‌های تا پایان سال ۱۲۸۶ ه. ق (۱۸۶۹ م) بدهی دولت ایران بدولت انگلیس بالغ بر ۱۱۰۵۰۹،۷۱۸ تومان یعنی معادل ۴۷۲۴۷ لیره انگلیسی شد و مقرر گردید در ۲۴ قسط (۲۴ سال) پرداخت گردد و این مبلغ فقط از بابت احداث دورشته سیم از خانقین تا بوشهر بود. ۵۰ و بتدریج که امتیازات دیگری بآنها واگذار شد بر مبلغ بدهی دولت ایران هم افزوده گردید.

نکته جالب دیگر مواد ۱۱ و ۱۲ قرارداد ۱۲۸۹ ه. ق (۱۸۷۲ م) مربوط به

۴۹ - ر. ک به فصل دوم قرارداد سال ۱۲۷۹ ه. ق (۱۸۶۲ م) و فصل سوم قرارداد سال ۱۲۸۲ ه. ق (۱۸۶۶ م) و فصل ۱۴ و قرارداد سال ۱۲۸۹ ه. ق (۱۸۷۲ م) و فصل سوم قرارداد سال ۱۳۱۹ ه. ق (۱۹۰۱) و فصل سوم قرارداد سال ۱۳۲۳ ه. ق (۱۹۰۵) بترتیب در صفحات ۱۰۵-۹- ضمیمه ۶۱ و ۷۳ متن کتاب عهدنامه‌ها و قرارداد های دولت علیه ایران ... تألیف مؤتمن‌الملک و ص ۶۲۲ کتاب محمود محمود و همچنین بکتاب گنج شایگان تألیف جمال‌زاده ص ۱۱۲ و ۱۱۳

۵۰ - جمال‌زاده: گنج شایگان ص ۱۱۳ در متن قرارداد این مبلغ ۱۱۱۷۹۱۸ تومان ذکر شده و بی‌گمان اشتباه چاپی است (ر. ک به کتاب مؤتمن‌الملک ص ۶۱-۶۲)

خط خانقین - تهران - بوشهر و ماده ۱۱ قرارداد ۱۳۱۹ ه. ق (۱۹۰۱ م) درباره خط تهران تا مرز بلوچستان بود که بموجب آن مواد دولت ایران متمهد میشود: «اگر عمداً ضرری بسیمها وارد آید، دولت علیه اقدامات مؤثره و مجدانه نموده و کارگزاران محلی را مجبور خواهد کرد که مقصرین را دستگیر کرده تنبیه نمایند. علیهذا بحکام ولایات دستورالعمل داده خواهد شد که در مورد شکایات و اظهارات صاحب منصبان انگلیسی توجه مخصوص منظور دارند.» (ماده ۱۱) و «در صورت ضرر عمدی بسیم تلگراف، مخارج تعمیر بر عهده دولت ایران است» (ماده ۱۲)^{۵۱}

وجود همین فصلهاست که گرفتاریهای بسیاری برای دولت ایران فراهم میساخت زیرا بر اثر اغتشاشها و ناامنیهایی که گاه بگاه در نواحی واقع بر سر راه خطوط تلگرافی پدید می آمد و یا بسبب حوادث طبیعی و جوی مثل سرما و گرما و طوفان و یخبندانها و بارندگیهای سیل آسا و طغیان رودخانهها خواه ناخواه آسیبه و خساراتی بدسیمهای تلگراف و پایههای آنها وارد میشد که موجب نامه نگاریها و کشمکشهای فراوان میان سفارت انگلیس و وزارت امور خارجه ایران میگردد و نمونههایی از آن خوشبختانه در دست مییابد. از جمله هفت نامه از چندین نامه است که در سال ۱۲۹۲ ه. ق بر سر همین موضوع بین سفارت انگلیس و وزارت امور خارجه ایران رد و بدل شده^{۵۲} و رونوشتی از آنها را وزارت خارجه ایران ظاهراً بسبب اینکه موضوع در تهران فیصل نیافته بود به لندن نزد میرزا ملکم خان ناظم الملک وزیر مختار ایران فرستاده است تا درباره آنها بادولت انگلیس مذاکره نماید و مادر اینجا متن دوتای آنها را

۵۱ - مؤتمن الملک: عهدنامه و قراردادها... ص ۶۱ و به ص ۷۶ آن کتاب نیز رجوع کنید

۵۲ - اسناد خطی میرزا ملکم خان در کتابخانه ملی پاریس ج ۱۹۹۶. Pers. Suppl.

بر گهای ۱۳ تا ۱۷

می آوریم و پنج نامه دیگر را نیز چون حاوی مطالبی جالب و روشنگر اوضاع و احوال آن زمان است در پایان مقاله (ملحقات) نقل میکنیم.

بررسی این نامه ها نشان میدهد که دولت انگلیس تا پایان ماه رمضان سال ۱۲۸۹ هجری قمری مبلغ ۳۱۸۲/۳۵ تومان بعنوان خسارات عمدی از دولت ایران مطالبه میکرده^{۵۳} و این مبلغ در پایان ماه ربیع الاول ۱۲۹۱ (۱۵ مه ۱۸۷۴) به ۷۲۲۳/۶ تومان یعنی بدو برابر افزایش یافته بود.^{۵۴} و باز چنین استنباط میشود که انگلیسها همواره سعی داشته اند خساراتی را که به سیم های تلگراف وارد میآمده است عمدی جلوه دهند و دولت ایران را وادار بپرداخت خسارت نمایند و اما دولت ایران در همه حال پرداخت خسارات را موکول بتحقیق کافی و اثبات تقصیر مجرمین می دانسته است و نیز، محتوای این نامه ها آشکار میسازد که دولت انگلیس تاجه پایه در دعاوی خود یکطرفه داوری میکرده و تاجه میزان خود را مختار و مالک الرقاب میدانسته است که سفیر آن دولت میگوید «از دولت متبوعه خود دستور العمل دارد که در گذرانیدن این فقره همان رویه را که در پرداخت قرض تلگرافی بدهی دولت ایران منظور شده اجرا بدارد اعنی نگاهداری وجهی را که دولت انگلیس بموجب قرار تلگرافی سنه ۱۸۶۸ همه ساله بدولت علیه ایران دادنی میباشد».^{۵۵}

۵۳ - همان مدرک برگ ۲۳ و برای آگاهی از متن نامه به ملحقات همین مقاله رجوع کنید (نامه یکم ص ۳۳)

۵۴ - ر.ک. به نامه سوم در ملحقات این مقاله (ص ۳۵) که همچنین می نویسد: «نتایج آن این شده است که دولت علیه ایران با ولیای دولت اعلیحضرت پادشاه انگلیسیان بدعکار شده است از جهت مخارج تعمیراتی که آنها نموده اند و این مبلغی میباشد که بچند هزار تومان میرسد که در دو سال قبل فقط چند قرانی بوده ...»

۵۵ - منظور از این وجه، مبلغ سه هزار تومانی است که بموجب فصل دوم قرارداد بیستم ذی حجه ۱۲۸۴ (دوم آوریل ۱۸۶۸) مقرر بوده است دولت انگلیس همه ساله بابت حق الارض زمینهایی که سیم تلگراف از آن زمینها میگذشته و پایه های تلگراف در آنها نصب شده بوده است و هم از بابت حق مکالماتی که با سیمهای مزبور صورت میگرفته است بدولت ایران بپردازد (ر.ک. به ص ۵۲ کتاب موتمن الملک)

اینک متن دو نامه ششم و هفتم از نامه‌های مزبور:

سواد جوابی است که از وزارت خارجه در جواب مرأسله
سفارت انگلیس نوشته شده^{۵۶}
۲۷ شهر جمادی الاولی سنه ۱۲۹۲

نمره ۱۸

مرأسله جوابیه آنجناب جلالة العآب مورخه هفتم شهر جمادی الاولی ۱۲۹۲ دایر به فقره ضرر عمدی سیم تلگراف واصل و ایادی توقیر گردید، با کمال احترام بزرگمت جواب میپردازد. اولآنکه انتقادی فرموده اید اگر از برای اولیای دولت ایران در صحت اظهارات دایر بضرر مزبور تشکیکی حاصل بود فی الفور بسفارت اظهار می نمودند که اقدامات معجلانه در ثبوت آن میشد چون در هیچ مرحله این اظهار نشده دلیل که بتوان از سکوت اولیای دولت ایران حاصل نمود این است که در هر فقره قبول مسئولیت خود را نموده اند. لازم شد دوستدار با نهایت احترام اظهار دارد اعم از آنکه برای اولیای دولت ایران تشکیکی بوده یا نبوده همان قید لفظ عمدی مکلف میسازد اداره تلگرافی را که عمدی بودن و وقوع ضرر را ثابت نماید علاوه بر این جناب مؤتمن الملک وزیر امور خارجه^{۵۷} سابق در جواب مرأسله آنجناب دایر باین مطلب مورخه ۲۸ شهر رمضان ۱۲۹۰ در تاریخ نهم شوال ۱۲۹۰ لزوم تحقیق ضرر عمدی را بسفارت دولت انگلیس اظهار نموده و بعد از نهم دوستدار در ضمن مرأسله جوابیه خود مورخه ۲۷ شهر صفر ۱۲۹۱ که در جواب مرأسله آنجناب جلالة العآب مورخه ۲۱ شهر مزبور بزرگمت داده ام درج و تصریح کرده و تا حال نیز در ضمن هر یک از اجوبه خود با توقیر تمام شفاهاً و تحریراً مرحله تحقیق را بزرگمت خاطر محترم آنجناب پرداخته ام و اقدامی ظاهر نشده در اینصورت کمال اعتماد و اطمینان دارد که باین دلیل هم اولیای

۵۶ - اسناد خطی میرزا ملکم خان در کتابخانه ملی پاریس ج ۱۹۹۶ SuPpl Pers

برگ ۱۸.

۵۷ - منظور میرزا سعید خان مؤتمن الملک است که در سال ۱۲۹۰ به تولیت آستان قدس رضوی منصوب و میرزا حسینخان مشیرالدوله بجای او بوزارت امور خارجه رسید (رک. به ص ۳۲۳ ج ۳ منتظم ناصری)

در مورد این جناب شایسته است که در این مورد نیز نظر اندازد ۱۲۹۰

تقریباً به جهت احترام و جهت جناب میفرماید که در این مورد نیز نظر اندازد

در وقت انقضای این امر در هر دو جهت که در این مورد نیز نظر اندازد

در جهت آن که در هر دو جهت که در این مورد نیز نظر اندازد

در جهت آن که در هر دو جهت که در این مورد نیز نظر اندازد

در جهت آن که در هر دو جهت که در این مورد نیز نظر اندازد

در جهت آن که در هر دو جهت که در این مورد نیز نظر اندازد

در جهت آن که در هر دو جهت که در این مورد نیز نظر اندازد

در جهت آن که در هر دو جهت که در این مورد نیز نظر اندازد

در جهت آن که در هر دو جهت که در این مورد نیز نظر اندازد

در جهت آن که در هر دو جهت که در این مورد نیز نظر اندازد

در جهت آن که در هر دو جهت که در این مورد نیز نظر اندازد

در جهت آن که در هر دو جهت که در این مورد نیز نظر اندازد

اسناد شماره ۴ - نامه وزارت خارجه ایران در جواب سفارت انگلیس

دولت ایران خود را در این باب مسئول ندانسته و نخواهند دانست و دلایل سابقه و عقیده خود را که در ضمن مراسلات عیدیه و اخیره مورخه ۲۹ شهر ربیع الثانی ۱۲۹۲ نمره ۱۶ اظهار شده تکرار مینمایند. ثانیاً آنکه استفسار فرموده اند که دولت ایران بچه قسم و چه وقت قرار ادای این مخارجی را که اداره تلگرافی انگلیس کرده خواهد داد. ذکاوت مسلمة آنجناب جلالة العالی از ملاحظه مقدمات این مراسله حاضره و امان نظر در مراسلات سابقه وزارت خارجه، ذمه دولت ایران را در قبول هر گونه تکلیف در این باب بری و فارغ خواهد دانست. دولت ایران اساساً این فقره را بطوری که آنجناب جلالة العالی برداشت نموده اند قبول و اعتراف ندارد و ذمه خود را موافق مدلول صریح عهدنامه مشغول نمیداند تا در اجرای آن وقتی معین نموده و قراری بدهد. زیاده زحمت میدانند.

۲۷ شهر جمادی الاولی ۱۲۹۲ (عکس شماره ۴)

**سواد جوابی است که از سفارت دولت انگلیس به
مراسلات جوابیه وزارت خارجه نوشته اند^{۵۸}
مورخه ۵ شهر جمادی الثانیه ۱۲۹۲**

وصول مراسلات آنجناب مستطاب اشرف ارفع را بنمیره ۱۸ و ۱۹ بتاریخ شهر جمادی الاول ۱۲۹۲ مربوط بضرر عمدی رشته سیم تلگرافی، شرف اعتراف دارد. دوستدار نمیتواند اعتقادی را که آنجناب مستطاب اشرف ارفع در این باب حاصل فرموده اند قبول نماید و تجدید می نماید که تکلیف اداره تلگرافی انگلیس فقط منحصر است که فقرات ضرر عمدی را در وقت وقوع بدولت علیه ایران راپرت نماید و متحمل شدن [یک کلمه ناخوانا] آنها بر حسب شرط مخصوص فصل دوازدهم بر عهده دولت علیه است و همچنین بر حسب فصل یازدهم قرارنامه تلگرافی سنه ۱۲۸۹ گرفتاری و پیشینه مرتکبین را از روی فصل دهم. تکلیف رئیس اداره انگلیس و قاضی مشارالیه است که رشته سیم را درست نگاهداری نمایند لهذا اگر از جهت ضرر غیر عمدی آسیبی وارد

بباید مخارج تعمیر آنرا اداره مشارالیه مذکور متحمل می‌شود و اگر عمدی باشد باز قرض رئیس مذکور است که بلا درنگ تعمیرات لازمه را بنماید تا رفع خسارت‌های کلی را نموده باشد که لابداً باید از عدم مغایره رشته‌های سیم‌وقوع یابد و دولت علیه مکلف است که وجه مذکور را بمشارالیه مسترد دارد. در خصوص مسئله تحقیق که آنجناب مستطاب اشرف ارفع بدان رجوع فرموده‌اند دوستان مصدع شده خاطر آنجناب مستطاب ارفع را مجدداً یاد آور می‌سازد که اگرچه خاطر مخصوص جناب وزیر امور خارجه آنوقت، در دو سال قبل بدو فقره حرکت قبیح بریدن سیم را در پشت دروازه خود پایتخت دعوت شد مصرانه و خواهش شد که فی الفور اقدام در تحقیق نماید. دوستان نتوانست در آتیه معلوم سازد که تحقیق اهمه بموقع اجرا گذارده شده بود و کمال اطمینان حاصل است که دولت علیه ایسران مرتکب را تنبیهی نکرد و این اقدامات نیز در موارد بعد هم بمقام اجرا گذارده نشده است. دوستان نیز بعلاوه مصدع شده در مقابل اعتقاد سهوی که دولت ایران در این مرحله حاصل کرده و ضررهای اهمه که در این بابت بردول علیه وارد آمده اظهار میدارد که هنگامی که بنای گلوله انداختن بستون‌های آهنی شد که حالت شرارت و عمدی بودن این رفتار بلا گفتگو است. کار گزاران ولایتی ایران در موقوف نمودن آن از تنبیه مقصرین اقدامی نکردند و نه هم دولت علیه برای چند عدد بستون‌های آهنی گرانها که باین طور ضایع و منهدم شد در رفع خسارتی نموده است. گویا خالی از موقع نباشد اظهار این که قریب بده سال قبل که ضرر عمدی عمده بسیم تلگراف فیما بین شیراز و بندر بوشهر وارد آمد و مطلب بعرض اعلیحضرت اقدس شهرباری رسید، در آن وقت مأمورین مخصوص با اتفاق دو نفر فراش غضب همایونی فرستاده شد که در ترك تجدید این قسم تمهیدی و خلاف قاعده اقدامات مؤثرانه بمقام اجرا بگذارند و دوستان رامستحضر نموده‌اند که جریمانه سختی از ایل خانی طایفه قشقایی نیز گرفته شد. دوستان قلباً متأسف است که در چنین امر واضح و میرهنی آنجناب مستطاب اشرف ارفع هنوز [منکر] در قبول نمودن مسئولیت دولت علیه ایران باشند برای مغارجی که اداره تلگرافیه

سند شماره ۱۱۳۵

در صورت اجتناب از دفع در ۱۱۳۵ تاریخ ۲۷ شهریور ۱۳۱۱ در حضور همکاران که در آنجا حاضر بودند

مستند نزد محترم راه اجتناب از دفع در این باب هر قدر از قبیل و تکیه بر این وجه و جهت مستند خواهد بود

محرر فوق الذکر در وقت حضور داد وقت وقوع بدلت غیر اینج راجعت نماید و در ضمن آن بر این امر

توجه فرموده است و در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود که در وقت بدلت

در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود که در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود

در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود که در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود

در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود که در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود

در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود که در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود

در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود که در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود

در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود که در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود

در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود که در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود

در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود که در وقت بدلت در این باب هر چند بسم الله نام خوانده شود

Handwritten marginal notes in Persian script, written vertically along the right edge of the page.

انگلیس الی حال متحمل شده است در تعمیر حرکات ضرر عمدی. با وجود اینها دوستدار قرین امید است که تفکر دقیق تری در این مسئله دولت علیه را راغب خواهد ساخت که اعتقادی را که آنجناب مستطاب اشرف ارفع بیان نموده اند تغییر بدهند و در گذرانیدن این حساب بطوریکه در اروپا رسم است قراری بگذارند لیکن درحالی که این امید بر نیاید مصدع شده خاطر آنجناب مستطاب اشرف را مستحضر میسازد که از دولت متبوعه خود دستور العمل دارد که در گذرانیدن این فقره همان رویه را که در پرداخت قرض تلگرافی بدهی دولت ایران منظور شده اجریدارد، اعنی نگاهداری وجهی را که دولت انگلیس بموجب قرارنامه تلگرافی سنه ۱۸۶۸ هم ساله بدولت علیه ایران دادنی میباشد. زیاده زحمتی ندارد

حررفی ۹ جمادی الثانیه ۱۳۹۳ (سند شماره ۵)

واما از طرف دیگر مفاد فصول مزبور دست مأموران سیاسی انگلستان را برای اعمال نفوذ و اجرای مقاصد خود نیز باز میگذاشت باین معنی که هر زمان مصالح آنها ایجاب مینمود میتوانستند بریده شدن سیمها و افتادن چند پایه را عنوان کرده و آنرا عملی عمدی که بدست اتباع دولت ایران صورت گرفته است جلوه دهند و در نتیجه ادعای خسارت کنند و یا آنرا مستمسک نموده بدست آویز آن مقاصد دیگر خود را بر آورده نمایند چنانکه در سالهای بعد از مشروطیت ایران، میبینم هر زمان انگلیسها خواسته اند نظرات و خواستهای خود را بدولت ایران بقبولانند موضوع اغتشاشها و ناامنی های جنوب ایران را بحیان کشیده اند و اشاره به قطع سیمهای تلگراف و انداختن پایه ها کرده اند و در مجلدات کتاب آبی مکرراً باین مسأله بر میخوریم. از جمله در شرح وقایع ماه نوامبر ۱۹۰۹ (شوال - ذی قعدة ۱۳۲۷ قمری) میخوانیم: «قشقایها اتصالاً به سیم تلگراف دست اندازی نموده و همچنین یک نفر تلگرافچی را که در راه بوده مدتی نگاه داشته و کتک زده اند»^{۵۹} و همچنین در شرح وقایع ماه دسامبر همان

۵۹ - کتاب آبی: ضمیمه جلد دوم سال ۱۹۱۱ ص ۳۳-۳۴

سال (ذی قعدة - ذی حجه) چنین ضبط شده است: «تکثیر و زیاد شدن حساب خسارتی که عمداً بخطوط تلگراف اداره هند و اروپا وارد میشود امساله تا بحال میزان آن بقریب دو برابر سال گذشته بالغ شده است و مهمتر از آن مخاطرات جانی و مالی است که دائماً بر غلامان تلگراف مأمور سیم وارد میشود...»^{۶۰}

این شرح قسمتی از نامه مستربیل کفیل قونولگری شیراز به سر جارج - بار کلی وزیر مختار انگلیس در تهران است که بتاريخ ۱۵ دسامبر ۱۹۰۹ (دوم ذی حجه ۱۳۲۷ ه. ق) نوشته و در آن بدلائلی چند، از جمله دلیل مذکور در بالا پیشنهاد نموده بود: «دولت اعلی حضرتی انگلستان با اولیاء امور مرکزی ایران رسماً اطلاع داده و اخطار نمایند که موقع آن رسیده است که دولت ایران زور و کفایت خود را در استقرار و حفظ نظم بروز دهد.... و در صورتی که دولت ایران خود به تنهایی اهتمام کرد و نتیجه حاصل نشد آنوقت اردوی انگلیس مخصوص تنبیه و سرکوبی اشرار پیاده خواهد شد».^{۶۱}

این زمزمه‌ها درست‌مقارن با ایامی برخاسته است که انگلیسها مصالح و منافع خود را بسبب پیشرفت روزافزون نفوذ روسها در مخاطره یافته بودند و این نغمه‌ها مقدمه‌ی بی بود برای اتمام حجت شدید الملحنی که بالاخره ده ماه بعد یعنی در ۹ شوال ۱۳۲۸ ه. ق (۱۴ اکتبر ۱۹۱۰) بدولت ایران تسلیم شد و مقصود نهائی انگلیسها از آن چنین بود که نیروئی نظامی از افراد ایرانی و تحت فرماندهی و نظرافسران خارجی برای حفظ امنیت راههای جنوب ایران تشکیل گردد.

۶۰ - همان کتاب ص ۷۸ و در این زمینه بمجلدات زیر در همان سلسله نیز نگاه کنید.

جلد اول سال ۱۹۰۶ صفحات ۱۹۲ - ۱۹۳ و ص ۲۵۳

جلد اول نمره ۱ سال ۱۹۱۰ صفحات ۱۲۴ و ۳۶۰

ضمیمه جلد اول نمره ۲ « ۷۲ - ۷۳ و ص ۲۳۱ »

۶۱ - کتاب آبی ضمیمه جلد دوم سال ۱۹۱۱ صفحات ۷۷۷ و ۷۸

در اتمام حجت مزبور، دولت انگلستان اظهار کرده بود «اگر تا انقضای سه ماه از این تاریخ، در راههای بین بوشهر و شیراز و بین شیراز و اصفهان اعاده امنیت و انتظام نشود، دولت اعلیٰ حضرتی کره‌ها و عتفاً اقدام بعملیاتی که برای تأمین صحیح و حراست این طریق لازم است خواهد نمود...»
و بالاخره تشکیل ژاندارمری دولتی در ایران نتیجه همین زمینه‌سازها و این اتمام حجت بود.^{۶۲}

مشابه همین گرفتاریها را بیگمان، دولت ایران از جانب روسها نیز داشته است که چون مدارك و اسناد آنها در دست نیست، متأسفانه از چگونگی و جزئیات آنها آگاهی نداریم.

ولی بهر حال، این فصل از کتاب رقابتهای روس و انگلیس چندسال بعد پایان یافت، باین معنی که امتیازات روسها بموجب فصل یکم عهدنامه مودت سال ۱۳۰۰ خورشیدی (۱۹۲۱ م)^{۶۳} و امتیازات انگلیسها باستناد قرار داد مورخه فوریه ۱۹۳۲ (۱۳۱۰ خورشیدی) ملغا گردید.^{۶۴}

برای آگاهی بیشتر خوانندگان فهرست قراردادهایی را که میان ایران و انگلیس و روسیه درباره خطوط تلگرافی بسته شده است در اینجا ذکر میکنیم:

۶۲ - در باره این اتمام حجت و مقدمات و نتایج آن و تشکیل ژاندارمری دولتی به کتاب تحولات سیاسی نظام ایرانی تألیف نگارنده از ص ۱۲۵ به بعد و همچنین به کتاب تحولات سیاسی نظام ایرانی تألیف نگارنده از ص ۱۲۵ به بعد و همچنین به کتاب آبی ضمیمه جلد دوم سال ۱۹۱۱ ص ۴۰۱ تا ۴۱۶ رجوع کنید.

۶۳ - ر. ک - به مجموعه عهدنامه‌ها و قراردادهای دولت ایران چاپ وزارت امور خارجه دوره اول ص ۳۴۱

۶۴ - همان کتاب ص ۶۴۹ - ۶۵۲

الف - قراردادهای ایران و انگلیس

- ۱- ۱۲۷۹ هجری قمری (۲۴ جمادی الثانی) = (۱۷ دسامبر ۱۸۶۲) : قرارداد برای سیم اول خاتقین- تهران - بوشهر.
- ۲- ۱۲۸۱ (جمادی الثانی) = (نوامبر ۱۸۶۴) : یکی کردن قطعات خط تلگراف خاتقین - بوشهر و احداث سیم دوم .
- ۳- ۱۲۸۲ (۴ رجب) = (۲۳ نوامبر ۱۸۶۵) : در مورد سیم سوم خاتقین به تهران
- ۴- ۱۲۸۴ = (۱۸۶۷) : قرارداد سیم مستقیم بین لندن-تهران
- ۵- ۱۲۸۴ (۲۰ ذی حجه) = (۲ آوریل ۱۸۶۸) : احداث خط تلگراف گوادر - جاسک
- ۶- ۱۲۸۹ = (۱۸۷۲) : تمدید قرارداد سوم بمدت سه ماه
- ۷- ۱۲۸۹ (سلخ رمضان) = (۲ دسامبر ۱۸۷۲) : احداث سیم سوم خط تهران - بوشهر و تمدید قرارداد سوم تا سال ۱۸۹۵
- ۸- ۱۳۰۳ = (۱۸۸۵ م) : واگذاری خط تهران - مشهد به انگلیسها
- ۹- ۱۳۰۴ (دوم جمادی الثانی) = (۲۵ فوریه ۱۸۸۷) : قرارداد درباره توسعه محل تلگرافخانه جاسک.
- ۱۰- ۱۳۰۴ = (۱۱ شوال) = (۳ ژوئیه ۱۸۸۷) : تمدید قرارداد شماره ۵ تا سال ۱۹۰۵
- ۱۱- ۱۳۰۴ = (۱۱ شوال) = (۳ ژوئیه ۱۸۸۷) : تمدید قرارداد شماره ۶ تا سال ۱۹۰۵
- ۱۲- ۱۳۰۹ = (۷ ژانویه ۱۸۹۲) : تمدید قرارداد شماره ۱۰ تا سال ۱۹۲۵
- ۱۳- ۱۳۰۹ = : تمدید قرارداد شماره ۱۱ تا سال ۱۹۲۵
- ۱۴- ۱۳۱۹ (سلخ ربیع الثانی) = (۱۶ اوت ۱۹۰۱) : احداث خط تلگراف سه سیمی از تهران به سرحد بلوچستان
- ۱۵- ۱۳۱۹ = (سلخ ربیع الثانی) = (۱۶ اوت ۱۹۰۱) : احداث خط تهران - کاشان .

- ۱۶-۱۳۲۳ هجری قمری (۸ ربیع الاول) = (۱۳ مه ۱۹۰۵) : احداث خط بندر عباس به هنگام
- ۱۷-۱۳۲۷ » = (۱۹۰۹) : تمدید امتیاز کلیه خطوط تلگرافی تا سال ۱۹۳۵
- ۱۸-۱۳۳۱ » = (۲۵ محرم) = (۴ ژانویه ۱۹۱۳) : خط تلگرافی خوزستان
- ۱۹-۱۳۳۴ » = (۴ جمادی الاول) = (۹ مارس ۱۹۱۶) : احداث خط تلگراف بین سیستان و ملک سیاه
- ۲۰-۱۳۳۸ » = (۱۹ شعبان) = (۱۲۹۹ شمسی = ۸ مه ۱۹۲۰) : احداث خطوط تلگراف کرمان - بافت - بندرعباس - بندر لنگه
- ۲۱-۱۳۱۰ خورشیدی (اسفند) = (فوریه ۱۹۳۲) : قرارداد دربارۀ الغای کلیه امتیازهای تلگرافی بین ایران و انگلیس.

ب = قراردادهای ایران و روسیه

- ۱- ۱۲۸۱ هجری قمری (۲۲ ربیع الاول) = (۲۵ اوت ۱۸۶۴) : قرارداد مربوط به خط جلفا - تهران
- ۲- ۱۲۸۴ » = (۱۵ رمضان) = (۱۱ ژانویه ۱۸۶۸) : قرارداد مربوط به خط جلفا - تهران
- ۳- ۱۲۸۶ » = (۱۲ صفر) = (۲۴ مه ۱۸۶۹) : انطباق مفاد قرارداد ۱۸۶۸ با مقررات کنفرانس وینه
- ۴- ۱۲۹۶ » = (۱۲ جمادی الآخره) = (۲۴ مه ۱۸۷۹) : قرارداد خط چکشگر - استرآباد
- ۵- ۱۲۹۷ » = (۴ جمادی الاول) = (۱۴ آوریل ۱۸۸۰) : مقررات تلگرافی و حق العبور
- ۶- ۱۲۹۸ » = (سلخ صفر) = (۳۱ ژانویه ۱۸۸۱) : تمدید قرارداد چکشگر - استرآباد
- ۷- ۱۲۹۹ » = (۹ شوال) = (۲۴ اوت ۱۸۸۲) : تمدید و تجدید نظر در قراردادهای خط جلفا - تهران
- ۸- ۱۳۰۳ » = (۱۸ شوال) = (۲۱ ژوئیه ۱۸۸۶) : مقررات تلگرافی و حق العبور

- ۹-۱۳۰۸ هجری قمری (۲ جمادی الثانی) = (۲۲ ژانویه ۱۸۹۱) : تمديد
قراردادهای ۲ و ۵ و ۸
- ۱۰-۱۳۰۸ » (۲۵ رمضان) = (۲۲ آوریل ۱۸۹۱) : احداث سیم سرخس
- ۱۱-۱۳۰۸ » (شوال) = (۲۶ مه ۱۸۹۱) : تمديد قرارداد سیم سرخس
- ۱۲-۱۳۰۹ » (۲۵ ربیع الثانی) = (۲۹ اکتبر ۱۸۹۲) : مربوط به تفييراتی
در مقررات مخابراتی
- ۱۳-۱۳۱۱ » (۱۱ ربیع الاول) = (۲۸ اکتبر ۱۸۹۳) : احداث سیم آسنارا
- ۱۴-۱۳۲۴ » (۱۹ ربیع الثانی) = (۱۴ ژوئن ۱۹۰۶) : مقررات تلگرافی
و مخابراتی

ملحقات

نامه یکم

مراسله سفیر دولت انگلیس بوزارت جلیله خارجه ۶۵

نظر بمکاتبه سابق دایر بحركات ضرر عمدی برشته سیم تلگراف اینک ترجمه
مراسله که از عالیجاه مجتهد و نجات همسراه ماژور اسمیت رئیس انگلیسی
اداره تلگراف ایران وصول نموده است نزد آنجناب مستطاب اشرف ارفع شرف
ارسال دارد مربوط بر راپورت بردن سه مقرره از ستونهای تلگرافی که از آن
سبب زحمت و تأخیر زیادی در ارسال و مرسل مخابره حاصل گشته. آنجناب
مستطاب اشرف ارفع از صورتی که همراہ است دریافت خواهند فرمود که چهار
تومان و چهار هزار دینار در این مواد مخارج شده و جمع کل از اینبابت تا این
تاریخ که دولت علیہ ایران بموجب فصل دوازدهم قرارنامه بتاریخ سلخ شهر
رمضان المبارک سنہ ۱۲۸۹ بدولت انگلیس بده کار است مبلغ سه هزار و یکصد
و هشتاد و دو تومان و سه هزار و پانصد دینار میباشد. زیاده زحمتی ندارد.

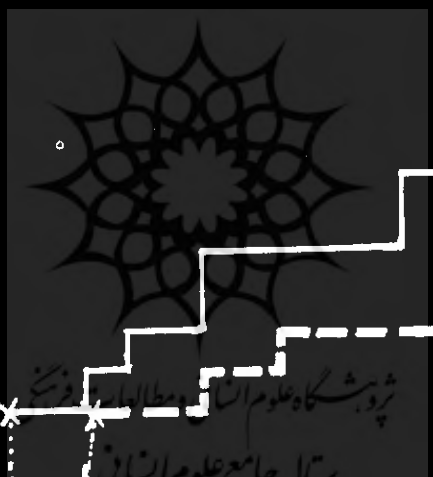
نهم شهر ربیع الاول ۱۲۸۲ (عکس شماره ۶)

۶۵- اسناد خطی میرزا ملکم خان: برگ ۲۳ مجموعه ۱۹۹۶. pers. Suppl. در کتابخانه
ملی پاریس

تعداد نفر در هر سال

سالها

نمودار امتیازات انگلیسیها
 نمودار امتیازات روسها

شهرستان گاه علوم استان مازندران
 ۱۳۰۰

۲۱
۲۰
۱۹
۱۸
۱۷
۱۶
۱۵
۱۴
۱۳
۱۲
۱۱
۱۰
۹
۸
۷
۶
۵
۴
۳
۲
۱

۱۸۶۲ = ۱۲۷۹
 ۸۰ =
 ۶۴ =
 ۳۱ =
 ۶۵ =
 ۶۶ =
 ۶۸ =
 ۶۸ =
 ۶۹ =
 ۱۸۷۰ =
 ۷۱ =
 ۷۲ =
 ۷۳ = ۱۳۹۰
 ۷۴ =
 ۷۵ =
 ۷۶ =
 ۷۷ =
 ۷۸ =
 ۷۹ =

F
 ۱۱
 ۱۰
 ۹
 ۸
 ۷
 ۶
 ۵
 ۴
 ۳
 ۲
 ۱

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نامه دوم

جواب سفارت دولت انگلیس ۶۶

نمره ۱۳

در جواب مراسله آن جناب جلالتمآب مورخه نهم شهر ربیع الاول ۱۲۹۲ متضمن ترجمه مراسله عالیجاه مجددت همراه ماژور اسمیت رئیس انگلیسی اداره تلگراف ایران و سیاهه چهار تومان و چهار هزار دینار ضرری که نوشته اید بر سیم و مقرره تلگراف وارد شده با کمال احترام زحمت میدهد که دوستدار مکرر در این باب بزحمت خاطر آن جناب پرداخته ام که اولاً در فصل یازدهم قرارنامه تلگرافی مورخه سلخ شهر رمضان المبارک ۱۲۸۹ دایر بصدمه و نقص عمدی وارد بر سیم مزبور تحقیق را قید و شرط قرار داده . انصاف مسلم آن جناب مصدق خواهد بود که محتاج به تحقیق خواهد بود و ثانیاً در فصل دوازدهم که خود آن جناب استناد میفرمائید صریح نوشته «در صورتیکه دانسته و عمدتاً نقص و خرابی برشته های سیم وارد بیاورند» ذکاوت فطری آن جناب جلالیمآب فوراً تصدیق خواهد نمود که دانسته و عمدی بودن نقص و خرابی سیم و هم بر این فقره بدون تحقیق و ثبوت بهیچ طور ممکن و مقدور نیست و تا این فقره واضح نشود دولت علیه ایران چگونه خود را مکلف بتحمل هر گونه خرابی و نقص سیم تلگراف میتواند دانست لهذا با نهایت توقیر مصدع میگردد که دولت ایران متحمل هیچ یک از این خرابیهای اظهاریه اداره تلگراف نخواهد بود مگر عمدی بودن آن موافق نص مدلول عهدنامه بتحقیق و ثبوت برسد . همواره احترام فایقه دوستدار را نسبت بخود برقرار دانند .

۲۲ ربیع الاول ۱۲۹۲ (عکس شماره ۷)

نامه سوم

سواد مراسله سفیر دولت انگلیس بوزارت جلیله امور خارجه ۶۷

شرف وصول مراسله آنجناب مستطاب اشرف ارفع را بنمره ۱۳ و ۲۲ ربیع الاول گذشته اظهار میدارد مربوط بضرر عمدی برشته سیم تلگرافی. دوستدار از دریافت این امر تأسف دارد که با وجود گفتگو نمودن مکرر این مسئله چه مکتوباً و چه شفاهاً دولت علیه ایران هنوز بهمان حالت اشتباه و ثمره غیر مطبوعی که جناب وزیر امور خارجه سابق پیشنهاد نموده بودند باقی میباشد. فصل یازدهم قرارنامه تلگرافی بتاریخ سلخ شهر رمضان سنه ۱۲۸۹ که جناب معزی الیه ذکر نموده و دولت علیه از آنوقت اقامه کرده مرجوع بگرفتاری و تنبیه مقصرین میباشد که دانسته برشته سیم ضرر برسانند و بهیچوجه رجوع برساندن مخارج تعمیرات حرکات ضرر عمدی ندارد. مسئولیت دولت علیه ایران در این خصوص مشروحاً و بطور شافی در فصل دوازدهم همان قرارنامه مندرج است. شکئی نیست که بردولت علیه لازم است که قبل از تنبیه چنان اشخاص تقصیر آنها را باثبات برساند اما باید در خاطر داشت که گرفتاری و تنبیه مقصرین منوط به دولت علیه ایران است و درجه [بی] که بداره تلگرافی انگلیس مدخلیت دارد فقط این است که رسماً بدولت علیه ایران اعلان نماید حرکات ضرر عمدی را هر وقت که واقع شود. همه وقت اداره تلگرافی انگلیس این اقدام را بعمل آورده است لکن اقدامات

۱ - مجموعه اسناد میرزا ملکم خان جلد ۱۹۹۶ Pers . Suppl . برگ ۲۱ در کتابخانه

مؤکدانه که از جانب کار گذاران ولایتی برای گرفتاری و تنبیه مقصرین که بر دولت علیه واجب است مؤثرانه بمقام اجری گذارده نشده است و نتایج آن این شده است که دولت علیه ایران باولییای دولت اعلی حضرت پادشاه انگلیسیان بدهکار شده است که از جهت مخارج تعمیراتی که آنها نموده اند و این مبلغی میباشد که بچند هزار تومان میرسد که در دوسال قبل فقط چند قرانی بوده لکن این قسم مخارج اگر چنانچه دولت علیه بتوسط اقدامات مجدانه رفع ننماید باید در دایره وسیعتری بیشتر گردد و بملاحظه حصول ختم معجلی برای این بلای عظیم، دوستدار مصدع شده برای تفکر اولیای دولت علیه تکلیف می نماید صلاح برقرار نمودن امری را که از قوانین داخله محسوب شود که حکام ولایتی از جهت کل حرکات ضرر عمدی که در خاک حکومت آنها وقوع یابد باولییای دولت علیه مسئول باشند ترجمه های نوشتجاتی که در خصوص امر فوق الذکر از جنابان مجدت و نجدت همراه ماژور اسمیت وصول نموده است اینک لفاً نزد آنجناب مستطاب اشرف ارفع شرف ارسال دارد. آنجناب مستطاب اشرف ارفع از صورتی که با مراسله اولی است دریافت خواهند فرمود که مبلغی که در ۱۵ ماه «می» قرض دولت علیه ایران است از جهت ضرر عمدی هفت هزار و دویست و بیست و سه تومان و شش هزار دینار میباشد. دوستدار در همین وقت نیز خاطر اهمه اولیای دولت ایران را دعوت مینماید به نتایج آسیب آمیزی که باید ظهور یابد اگر چنانچه آفاتی که مذکور شده بتوسط اقدامات خیلی مؤکد و مؤثر از طرف اولیای دولت علیه فی الفور قرع وضع نشود. زیاده زحمتی ندارد.

فی ۳۰ شهر ربیع الثانی ۱۳۸۲ (عکس شماره ۸)

نامه چهارم

سواد جوابی است از وزارت خارجه بسفارت دولت انگلیس نوشته شده ۶۸

مورخه ۲۵ شهر ربیع الثانی سنه ۱۲۹۲

وصول مراسله آنجناب جلالت مآب را مورخه ۲۰ شهر ربیع الثانی ۱۲۹۲ که در باب ضرر عمدی سیم تلگراف مطابق ترجمه نوشتهجات عالجاه دجبت همراه ماژور اسمیت اظهار فرموده بودید اعتراف نموده با کمال احترام جواباً بزحمت آنجناب می پردازد که اولیای دولت ایران را از ثمره پیشنهادهای جناب وزیر امور خارجه سابق هیچگونه اشتباه در هیچ نقطه این مسئله حاصل نشده و نخواهد شد و میدانید که فصل یازدهم قرارنامه تلگرافی مورخه سلخ شهر رمضان سنه ۱۲۸۹ دایر به تنبیه مرتکبین ضرر عمدی سیم تلگراف و مشروط به تحقیق است و فصل دوازدهم قرارنامه مزبور هم به این لفظ است « در صورتیکه دانسته و عمدتاً نقص و خرابی برشته های سیم وارد بیاورند دولت ایران اخراجات تعمیر آنرا متحمل خواهد شد» اولاً غیر از ضرر عمدی وارد برشته سیم تلگراف ذکر اسباب دیگری از قبیل ستون و غیره در این فصل وجهاً من الوجوه قید و تصریح نشده و ثانیاً اینکه شرط «دانسته و عمدتاً» در این فصل بآ نملاحظه درج و تصریح شده است که عهده دولت عیله ایران از عموم خرابی و معایب حاصله در رشته های سیم که غیر عمدی است بکلی بری می باشد و فرق ما بین این دو فقره و تمیز عمدی و غیر عمدی بودن خرابی بالبداهه منوط به تحقیق است و بدون تحقیق، تمیز این امر محال

خواهد بود و اولیای دولت ایران هم تا صحت ضرر دعدمی و دانسته بودن آن مسجل و تحقیق و ثبوت نشود مبرهن و آشکار است که حقاً و عهداً خود را مکلف بدیناری تحمل مخارج آن بهیچ اسم و رسم ندانسته و نخواهند دانست زیرا که اگر آنجناب تکلیف بفرمایند که دولت ایران بدون تحقیق و وضوح و ثبوت صحیح و عمدی بودن ضرر سیم، دیناری تحمل مخارج نماید لازم می‌شود که دولت ایران مخارج هر گونه ضررهای وارده بر سیم عمدی و غیر عمدی را از قبیل پوسیدن سیم از زنگ و صدمه برف و افتادن ستون و اسقاط سیم و شکستن مقره و غیره و غیره متحمل شود و این امر بالکلیه از تکلیف اولیای دولت ایران و از طاقت قبول ایشان حقاً و انصافاً خارج است. فلهمذا بعد از تجدید احترامات فائقه نسبت بآنجناب جلالتمآب زحمت میدهد که در اینخصوص اصلاً تردیدی از برای اولیای دولت ایران حاصل نشده و عقیده ایشان همانست که دوستدار مکرر باطلاع آنجناب رسانیده حالا هم تجدید مینمایم دولت ایران بدون ثبوت و تحقیق دقیق دیناری خود را مکلف بقبول مخارج سیم حقاً و انصافاً نمی‌دانند و نخواهند دانست ولی از برای آنکه نظم محافظت سیم کامل گردد احکام خیلی مؤکد و مؤثر بحکم عرض راه از طهران الی بوشهر مرقوم شد که تاهر درجه کاهله مقدور است مساعی و اقدامات مجدانه خود را در محفوظ ماندن سیم ظاهر نمایند و هر گاه هر تکبیه ظاهر شود تأدیب و مکلف سازند زیاده زحمت افزا شد.

فی ۲۹ ربیع الثانی ۱۲۸۲ (عکس شماره ۹)

نامه پنجم

سواد مر اسله ایست که از سفارت دولت انگلیس در جواب مراسله
جوابیه وزارت خارجه نوشته شده است ۶۹
مورخه ۷ جمادی الاول ۱۲۹۲

وصول مراسله آن جناب مستطاب اشرف ارفع را بتاریخ ۲۹ شهر ربیع الثانی
شرف اعتراف دارد مربوط به مسئله ضرر عمدی به سیم تلگرافی.
دوستدار مشعوف است از ملاحظه تأمیناتی که آنجناب مستطاب اشرف
ارفع داده اند که بکار گران حکومتی از دار الخلافه طهران الی بوشهر حکمی
صادر شده است که رشته سیم را محافظت نموده اشخاصیکه در ارتکاب ضرر
عمدی بدست بیایند تنبیه شایسته بنمایند و دوستدار امیدوار است که نتیجه
مستحسنه صدور حکم مذکور بزودی آشکار شود. هر گزم مقصود دوستدار
آن نبوده که از جهت مستعمل شدن رشته سیم از دولت علیه مطالبه [بی] بشود.
تنخواهی که از این بابت بر عهده دولت ایران تعلق میگیرد در فصل دهم
قرارنامه قید شده برای حرکات ضرر عمدی از قبیل منهدم ساختن ستون و
مقره و دزدی بعضی از سیم و غیره را از روی شرارت مییاشد که دولت انگلیس
از دولت ایران بر حسب فصل دوازدهم که آنجناب مستطاب اشرف ارفع صحیحاً
ذکر نموده بودند مطالبه مخارج تعمیرات را می نماید. در مراسله سابق خاطر
آنجناب مستطاب اشرف ارفع باین امر دعوت شد که در هر موادی که یک رفتار
ضرر عمدی بر رشته برسیم وقوع یافت همان بدون تأخیر و مفصلاً با ولیای دولت

۶۹- مجموعه اسناد خطی میرزا ملکم خان: جلد ۱۹۹۶. Pers. Suppl. برک ۱۹

ایران اظهار شده. اگر برای اولیای دولت علیه جهتی حاصل بود که در صحت اظهارات مذکور تشکیکی داشته باشند تشکیک خود را فی الفور بسفارت اعلیحضرت پادشاه انگلستان اظهار می نمودند و اقدامات مجدانه بمقام اجری می گذاردند که اعتقاد خود را در این مرحله بدرجه ثبوت برسانند. لیکن در هیچ مرحله این اقدام نشده است و دلیلی که میتوان از سکوت به آنها حاصل نمود این است که در هر فقره قبول مسئولیت خود را نموده اند نظر بتأمیاتی که دوستدار، حال از آنجناب مستطاب اشرف ارفع حاصل نموده بهمه جهت امید آن میرود که این رسم خرابی رساندن برشته سیم تلگراف از روی شرارت، بر فور ناپدید گردد. لهذا امری که فقط میماند این است که قراری داده شود که بچه قسم و در چه وقت دولت علیه ایران مبلغ مخارج تعمیراتی را که اداره تلگرافی انگلیس متحمل شده خواهد پرداخت. لزومی ندارد که دوستدار علاوه بنماید که از انصاف اصلی و منظورات دوستی آیات آنجناب مستطاب اشرف ارفع کمال امیدواری و اطمینان را دارد که همراهی قلبی آنجناب مستطاب اشرف ارفع را حاصل خواهد نمود تا این عمل بزودی ختم شود. زیاده زحمتی ندارد.

۷ شهر جمادی الاول ۱۳۸۳ (عکس شماره ۱۰)

اداره اسناد و اسنادخانه

نظر به تاسی داری که کت خود در رشته هم حرف یک ترجمه شده و در چاه چاه است سر راه و در راه

اداره عوارف ایران و سر نموده است نزد نجیب استیاب حرف دفع حرف در راه و در راه بر راه است

که معنی است و سر راه کت و از آن است و در راه و در راه و در راه و در راه

حرف دفع در صورت است همراه است یافت خوانند فرموده چهار قان و چهار هزار و دوازده این مواد

مجموعه است و در کت که این تاریخ است علیه ایران بود و در راه و در راه و در راه

سخن بر مصلحت است که در کت که در راه است معنی است که در راه و در راه و در راه

که در راه و در راه و در راه و در راه و در راه و در راه و در راه و در راه

شماره ۶ - نامه سفارت انگلیس بدولت ایران
(از مجموعه اسناد میرزا ملکم خان در کتابخانه ملی پاریس)

ماده بیست و نهم

در جواب درخواست کسب و کسب در تمام شهرهای ایران و در تمام بلاد و در تمام

مناطق ایران کسب و کسب در تمام بلاد و در تمام شهرها و در تمام

مناطق ایران کسب و کسب در تمام بلاد و در تمام شهرها و در تمام

مناطق ایران کسب و کسب در تمام بلاد و در تمام شهرها و در تمام

مناطق ایران کسب و کسب در تمام بلاد و در تمام شهرها و در تمام

مناطق ایران کسب و کسب در تمام بلاد و در تمام شهرها و در تمام

مناطق ایران کسب و کسب در تمام بلاد و در تمام شهرها و در تمام

مناطق ایران کسب و کسب در تمام بلاد و در تمام شهرها و در تمام

مناطق ایران کسب و کسب در تمام بلاد و در تمام شهرها و در تمام

بسم الله الرحمن الرحيم

شماره ۱۰

مهر سردار سید علی قزوینی به جهت بیعت با شاهنشاهی ایران و در حدود سال ۱۲۶۱

مهر سردار سید علی قزوینی به جهت بیعت با شاهنشاهی ایران و در حدود سال ۱۲۶۱

مهر سردار سید علی قزوینی به جهت بیعت با شاهنشاهی ایران و در حدود سال ۱۲۶۱

مهر سردار سید علی قزوینی به جهت بیعت با شاهنشاهی ایران و در حدود سال ۱۲۶۱

مهر سردار سید علی قزوینی به جهت بیعت با شاهنشاهی ایران و در حدود سال ۱۲۶۱

مهر سردار سید علی قزوینی به جهت بیعت با شاهنشاهی ایران و در حدود سال ۱۲۶۱

مهر سردار سید علی قزوینی به جهت بیعت با شاهنشاهی ایران و در حدود سال ۱۲۶۱

مهر سردار سید علی قزوینی به جهت بیعت با شاهنشاهی ایران و در حدود سال ۱۲۶۱

مهر سردار سید علی قزوینی به جهت بیعت با شاهنشاهی ایران و در حدود سال ۱۲۶۱

مهر سردار سید علی قزوینی به جهت بیعت با شاهنشاهی ایران و در حدود سال ۱۲۶۱

مهر سردار سید علی قزوینی به جهت بیعت با شاهنشاهی ایران و در حدود سال ۱۲۶۱

آیین شاه تهماسب

با مقدمه‌ی

از

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

محمد تقی دانش پژوه

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی